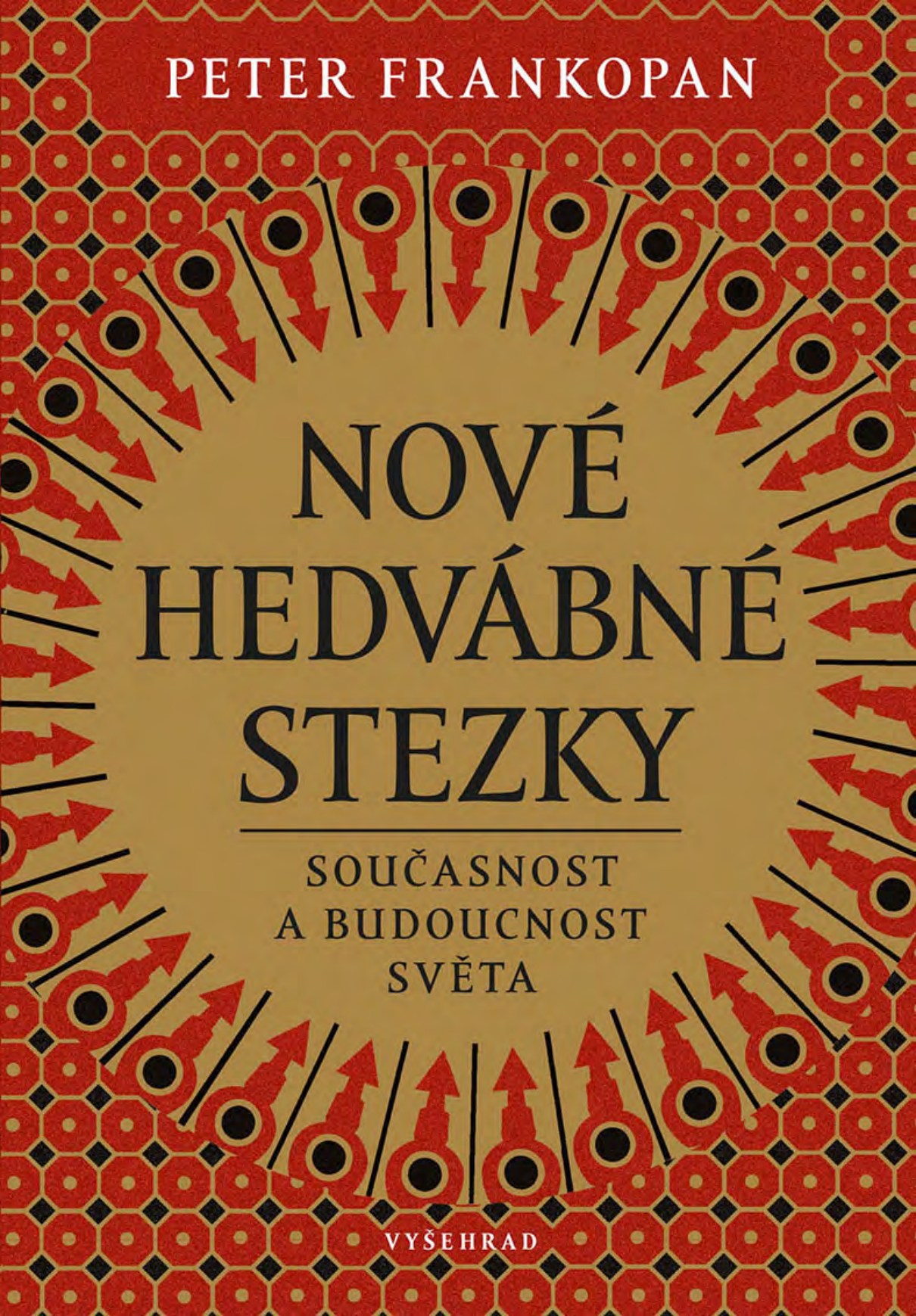

PETER FRANKOPAN

NOVÉ HEDVÁBNÉ STEZKY

SOUČASNOST
A BUDOUCNOST
SVĚTA

VYŠEHRAD

Nové hedvábné stezky

Přítomnost a budoucnost světa

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Peter Frankopan
Nové hedvábné stezky – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

PETER FRANKOPAN

NOVÉ HEDVÁBNÉ STEZKY

SOUČASNOST
A BUDOUCNOST SVĚTA

PETER FRANKOPAN

NOVÉ
HEDVÁBNÉ
STEZKY

SOUČASNOST
A BUDOUCNOST
SVĚTA

VYŠEHRA D

Louisi Frankopanovi, mému slavnému a milovanému otci (1939–2018)

Copyright © Peter Frankopan 2018

Translation © Aleš Valenta, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-7601-811-2

ISBN e-knihy 978-80-7601-813-6 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-7601-814-3 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7601-815-0 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

OBSAH

	<i>Úvod</i>	11
1	Stezky na východ	21
2	Stezky do srdce světa	36
3	Stezky do Pekingu	58
4	Stezky k rivalitě.....	92
5	Stezky k budoucnosti.....	121
	<i>Poznámky</i>	167
	<i>Poděkování</i>	205
	<i>Rejstřík</i>	208

ÚVOD

Kniha *The Silk Roads: A New History of the World* (česky *Hedvábné stezky. Nová historie světa*, Vyšehrad 2021) vzbudila po svém vydání v roce 2015 mimořádný ohlas. Jako autor jsem přirozeně doufal, že lidé si rádi přečtou, co jsem napsal. Jako akademický historik jsem se však dlouhodobě setkával s tím, že věci, na nichž jsem hodlal pracovat, měly často v mém okolí jen omezený dopad. Diskuse o mém výzkumu na večírcích a večerách bývaly spíše krátké a dokonce i zájem mých kolegů se zpravidla omezoval na období a oblasti vzájemného zájmu.

Úspěch *Hedvábných stezek* mě proto překvapil. Po celém světě se prodalo více než milion výtisků. Kniha byla osm měsíců mezi deseti nejprodávanějšími tituly žebříčku novin *Sunday Times* a po jistou dobu bestsellerem č. 1 ve Spojeném království, v zemích Perského zálivu, v Indii a Číně. Vyšlo najevo, že mnoho lidí se chce dozvědět více o světě – o jiných národech, kulturách a regionech, které v minulosti zažily slavné časy. Ukázalo se, že mnozí touží po dějinách, jejichž středobod se posune od známého a neustále opakovaného příběhu, jemuž dominuje Evropa a Západ, k Asii a Východu.

Totéž platí pro roli vazeb, které po tisíciletí spojovaly kontinenty. Koncem 19. století vymyslel německý zeměpisec Ferdinand von Richthofen pojem pro označení obchodních sítí, které spojovaly čínskou dynastii Chan s okolním světem: *die Seidenstraßen* neboli „Hedvábné stezky“. Pojem se ujal mezi odborníky i v široké veřejnosti.¹

Richthofenův koncept Hedvábných stezek se vyznačoval neurčitostí jak z hlediska přesného zeměpisného určení, kudy se pohybovaly tovary, myšlenky a národy mezi Asií a Evropou a Afrikou, tak i z hlediska výkladu o propojení Tichého oceánu a Jihočínského moře se Středomořím a posléze Atlantikem. Nakonec se však ukázalo, že vágnost pojmu „Hedvábné stezky“ může být i výhodou. V neposlední řadě proto, že nebyly „cestami“ v moderním smyslu slova a poněvadž stíraly rozdíl mezi obchodními cestami krátkými a dálkovými.

Ale koneckonců i proto, že se po nich obchodovalo i s jiným zbožím a výrobky než jen s hedvábím, a to někdy dokonce i ve větším množství než v případě drahocenných látek.

Pojem „Hedvábné stezky“ ve skutečnosti popisuje způsoby, jimiž se propojovaly národy, kultury a kontinenty, čímž nám pomáhá lépe pochopit, jak se v minulosti šířily náboženství a jazyky, a dokládá, jak si razily cestu představy o jídle, módě a umění, jak spolu soutěžily a těžily jedna z druhé. S pomocí Hedvábných stezek si uvědomíme zásadní význam kontroly a dálkového obchodu, a tudíž vysvětlíme souvislosti a motivace výprav vydávajících se přes pouště a oceány, které napomáhaly růstu říší. Hedvábné stezky ukazují, jak se na vzdálenost tisíců mil podněcovaly technologické inovace a jak často spolu s nimi postupovalo násilí a epidemie. Hedvábné stezky umožňují nahlédnout minulé děje nikoli jako řadu izolovaných a odlehlých období a oblastí, nýbrž jako dějinný rytmus, v němž byl svět po tisíciletí spojen jakožto součást větší, inkluzivnější globální minulosti.

Kdybych byl napsal *Hedvábné stezky* před pětadvaceti lety, byly by stejně aktuální. Na počátku devadesátých let se zhroutila Berlínská zeď a Sovětský svaz, což způsobilo velké pozdvižení nejen v Rusku, ale ve všech patnácti nástupnických republikách, které se následně osamostatnily. Počátek devadesátých let vešel také do dějin díky první válce v Perském zálivu, velmi úzce spjaté s následující vojenskou intervencí v Iráku na počátku 21. století. Byla to doba fundamentálních změn v Říši středu, kde série reforem nastartuje čínskou cestu k roli nejen regionální, ale i světové supervelmoci. Vichr změn poté zadul i v Turecku, Indii, Pákistánu, Afghánistánu, Íránu a na celém Středním východě, neboť tím se vždy vyznačovalo dění v oblasti Hedvábných stezek, oné centrální nervové soustavy světa.

Několik týdnů po vydání mé knihy v létě 2015 jsem večerel v Londýně s přítelem, který patřil k jejím prvním čtenářům. „Zjistil jsem, že mě jakýmsi zvláštním způsobem povzbudila“, řekl mi. „Přinutila mě uvědomit si, že změna je normální, že velké posuny v globálním mocenském centru jsou normální a že tento chaotický a neznámý svět není snad koneckonců tak podivný a neobvyklý.“

Dokonce i během těch několika málo let od vydání *Hedvábných stezek* se mnohé změnilo. Z mé perspektivy coby historika došlo z hlediska možného chápání minulosti k řadě neobyčejně vzrušujících objevů. Badatelé, specializovaní na různé obory, období a oblasti, pokračovali v aktivitách v téže míře inovativních i vzájemně soutěžících. Archeologové s pomocí satelitního

snímkování a prostorové analýzy odhalili zavlažovací systémy, vytvářené cisternami, kanály a přehradami ze 4. století před n. l., které naznačují, jak se pěstovaly plodiny v nehostinných podmínkách severozápadní Číny v době, kdy se začínal rozvíjet obchod s okolním světem.²

Výzkumníci, podílející se na projektu *Afghan Heritage Mapping Partnership*, využili dat z komerčních a špionážních družic, jakož i dronů nasazených při vojenském pozorování v Afghánistánu. Díky tomu se zrodil podrobný obrázek infrastruktury karavanserajů, vodních kanálů a rezidenčních komplexů, které kdysi hostily cestovatele uprostřed asijského kontinentu a jež pomáhají při proměně našeho chápání způsobu, jak byly Hedvábné stezky v minulosti propojeny.³ Skutečnost, že značná část této práce byla vykonána „na dálkové ovládání“, rovněž ukazuje, jak se na počátku 21. století proměňuje charakter výzkumné práce.⁴

Pokrok vědecké metodologie vrhl rovněž nové světlo na vztah mezi kočovníky a obyvateli měst předmoderní éry v srdci Asie. Analýza izotopů uhlíku a dusíku ze sedmdesáti čtyř lidských koster ve čtrnácti pohřebištích Střední Asie pomáhá při objasňování rozdílných stravovacích návyků lidí, kteří žili ve vesnicích, městech a městečkách. Odtud vzápětí vyvstávají důležité otázky ohledně role, jakou hrály kočovnické národy při zavádění nových trendů a šíření kulturní výměny na vzdálenost stovek a někdy i tisíců mil.⁵

Mezitím se genetické a etno-lingvistické objevy uplatnily jako fundament výkladu, jak se na velkých plochách Asie překrývalo šíření ořešákových porostů a vývoj jazyka. Zkamenělé zbytky ořechů naznačují, že obchodníci a ostatní poutníci záměrně vysazovali ořešáky podél Hedvábných stezek jako dlouhodobou zemědělskou investici, což obratem pomáhá lépe pochopit vztah mezi světem přírody a dopadem vzrůstajících objemů obchodu lokálního, oblastního i dálkového. Stejně jako všechno ostatní fungovaly Hedvábné stezky jako „genový koridor“ pro člověka, jakož i rostliny i zvířata.⁶

A pak je tu nový výzkum, jenž spojuje počátky jazyka jidiš s obchodní výměnou v Asii a tvrdí, že jeho vývoj souvisí s opatřeními na ochranu obchodních transakcí prostřednictvím jazyka, kterému by rozuměli jen nemnozí vyvolení.⁷ Tomu lze dobře porozumět ve světě 21. století, kde se kryptoměny a blockchainová technologie pokoušejí vyřešit problém, jak umožnit obchodníkům provádět bezpečné transakce. Anebo jsou zde díky technologii výzkumu ledových jader nové ohromující důkazy, které lze využít k upřesnění zničujících dopadů Černé smrti na základě rozsahu, v němž se ve 14. století zhroutila výroba železa.⁸

V roce 2017 byly odtajněny dokumenty ze schůzky mezi britským velvyslancem ve Washingtonu, sirem Christopherem Steelem, a poradcem amerického

ministra zahraničí Henrym Byroadem, která se uskutečnila v roce 1952 za účelem diskuse o zvažovaném svržení předsedy íránské vlády. Pomáhají nám lépe porozumět, jak se rodily plány, které nakonec dopadly špatně.⁹ Z původně tajných a nyní zveřejněných amerických plánů jaderných úderů z rané fáze studené války získáváme důležitý vhled do amerického vojenského a strategického plánování a soudobých představ, jak v případě války co nejúčinněji neutralizovat Sovětský svaz.¹⁰

To je jen několik málo příkladů, jak historici stále využívají různé postupy k subtilnějšímu a lepšímu pochopení minulosti. A právě tím se stává historie tak vzrušující a osvěžující záležitostí, stále plnou podnětů přemýšlet o minulosti jinak, jakož i odkrývat vazby mezi národy, oblastmi, ideami a tématy. Několik uplynulých let opět ozřejmilo, že jakkoli traumatický a komický se jeví být politický život v éře brexitu a jakkoli chaotická je Trumpova či evropská politika, skutečný význam mají v 21. století země Hedvábných stezek. Vskutku zásadní rozhodnutí nepadají v dnešním světě v Paříži, Londýně, Berlíně či Římě (jak tomu bylo před sto lety), nýbrž v Pekingu a Moskvě, v Teheránu a Rijádu, v Dillí a Islámábádu, v Kábulu a Tálibánem kontrolovaných oblastech Afghánistánu, v Ankaře, Damašku a Jeruzalémě. Minulost světa utvářelo dění podél Hedvábných stezek, a stejně tak tomu bude i v budoucnosti.

Následující řádky nabízejí podrobný obraz současných událostí, ale z širší perspektivy ve snaze usnadnit pochopení toho, co se odehrává v okolním světě, jakož i osvětlit některá témata, na nichž závisí život a živobytí nás všech. V srdci tohoto obrazu se nacházejí Hedvábné stezky, které jsou natolik stěžejní, že ve skutečnosti není možné pochopit, co skrývá dnešek a zítřek, aniž bychom nevzali v potaz oblast mezi východním Středomořím a Tichým oceánem. Záměrem této knihy je tudíž dovést příběh až do současnosti a vyložit na základě důkladných informací, co se stalo v několika málo uplynulých letech.

Od roku 2015 se svět dramaticky změnil. Tehdy jsem napsal, že pro Západ se život stává obtížnějším a problematičtější. Určitě to platí pro situaci po hlasování o brexitu a pro nejistotu nad budoucností Evropské unie, o níž zde pojednávám. Také Spojené státy se po volbě Donalda Trumpa ocitly na nové trajektorii, kterou je obtížné sledovat a hodnotit. Problém nespočívá ani tak v obsahu prezidentových tweetů, které poskytují komentátorům důvod k četným posměškům, ale ve snaze porozumět, zda se Bílý dům chce stáhnout ze světové politiky anebo ji nově formovat – a proč. Také tímto tématem se zde zabývám.

Pak je tu Rusko, které otevřelo novou kapitolu vztahů se Západem, navzdory tomu, že ho ho již dvacet let řídí Putin a jeho vnitřní kruh. Vojenská

intervence na Ukrajině, údajné zásahy do amerických prezidentských voleb a do voleb ve Velké Británii a obvinění z pokusu o vraždu bývalého zpravodajského důstojníka způsobily největší zhoršení vztahů s Ruskem od pádu Berlínské zdi. A jak uvidíme, staly se základem pro novou konfiguraci vztahů Moskvy směrem na jih a na východ.

V srdci světa jsou pokračující problémy v Afghánistánu, rozpad Sýrie jako důsledek dlouhých let občanské války a mučivý proces přebudování Iráku příčinou skepse mnoha pozorovatelů, navzdory nemalým finančním prostředkům, vojenské pomoci a strategickému úsilí, které byly vloženy do pokusu zlepšit poměry ve všech těchto regionech. Jen zřídka utichá nepřátelství mezi Íránem a Saúdskou Arábií a mezi Indií a Pákistánem; tyto státy si často vyměňují rozčilené hrozby, které mohou přerůst v něco vážnějšího než jsou pouhá slova.

Také v Turecku nastaly složité časy. Chřadnoucí ekonomika a masové protesty přispěly k pokusu o převrat v roce 2016, v němž se část ozbrojených sil pokusila převzít moc. Následně byly zatčeny desetitisíce lidí a snad až 150 000 dalších bylo propuštěno ze zaměstnání kvůli údajným vazbám na domnělého původce puče, Fethulláha Gülena. Patřili k nim vysocí představitelé soudnictví, akademici, učitelé, policisté a novináři, jakož i armádní důstojníci.¹¹ Vznikl tak obrovský přetlak ve vězeních, že v prosinci 2017 vláda oznámila, že v příštích pěti letech vybuduje dalších 228 věznic, tedy skoro dvojnásobek jejich dnešního počtu.¹²

A přece spatřujeme po celé Asii i známky naděje. Zjevně je cítit, že existují státy, které se pokoušejí úžeji spolupracovat, omezit své vlastní zájmy a upozadit vzájemné rozdíly. Jak uvidíme, v několika uplynulých letech vznikla celá řada iniciativ, organizací a fór s cílem podpořit spolupráci a vzájemnou výměnu názorů a stát se společným základem solidarity a sdílené budoucnosti.

Povšimli si toho ti, jejichž finanční úspěch závisí na objevení a stanovení trendů. Např. v roce 2015 zavedla společnost Nike nový design sportovní obuvi. Díky zkušenostem basketbalového hráče Kobeho Bryanta z cest po Itálii a Číně se dle Nike „ustavily vztahy jak k evropskému, tak asijskému kontinentu“, což přimělo designéry tohoto výrobce sportovního oblečení přemýšlet o „legendární Hedvábné stezce, inspiraci nové řady KOBE Silk X“.¹³

K sportovní obuvi se připojuje nový parfém Poivre Samarcande firmy Hermès, se svým „pepřovým, pižmovým, lehce kouřovým přidechem pokáceného dřeva“, přičemž „v této vůni ožívá duše starého buku, smíšená s pepřem“. I zde je patrná inspirace Hedvábnými stezkami: „Název Samarcande“, jak objasnil

voňavkářský mistr Jean-Claude Ellena, „je poctou městu, jímž kdysi procházely karavany s kořením na své cestě z východu na západ.“¹⁴

Ale dokonce ještě rychleji než Nike a Hermès si potenciál Hedvábných stezek neuvědomil nikdo jiný než 45. prezident Spojených států Donald J. Trump, jenž si v roce 2007 zaregistroval obchodní značku Trump v Kazachstánu, Uzbekistánu, Kyrgyzstánu, Turkmenistánu, Ázerbájdžánu a Arménii s cílem vyrábět zde vodku s tímto označením. Totéž učinil v roce 2012 se svým jménem jako názvem hotelů a budov ve všech zemích, ležících podél páteře Hedvábných stezek, a to včetně Íránu, o jehož izolaci se pokoušel od svého nástupu do prezidentského úřadu v roce 2017. Trump se zaměřil rovněž na Gruzii, kde se kuly plány – provázené posléze značným zájmem médií – na rozmach „extravagančních kasin“ se společnostmi, která si zvolila to správné jméno: *Silk Road Group*.¹⁵

Hedvábné stezky jsou všudypřítomné v celé Asii. Existuje samozřejmě i nekonečná řada turistických kanceláří, které nabízejí odhalení slávy tajemné minulosti zemí, ležících v srdci světa, jež zanikla v mlze dějin. Ale je i mnohem více současných dokladů moci síti současných a budoucích, jakož i minulých. Příkladem budiž řetězec nákupních center v kazachstánské Astaně s názvem *Mega Silk Way* nebo luxusní palubní časopis *SilkRoad*, který je k dispozici cestujícím letecké společnosti Cathay Pacific. Na letišti v Dubaji vítá cestující reklama *Standard Chartered Bank* slovy: „Jeden pás. Jedna stezka. Jedna banka propojí váš byznys po celé Africe, Asii a Středním východě.“ V Kuvajtu se noviny s nadšením rozepisují o navrhovaném projektu výstavby „hedvábného města“ s předpokládanou investiční hodnotou skoro 100 miliard dolarů.¹⁶ Anebo je zde na plyn bohatý Turkmenistán, ležící východně od Kaspického moře, jehož vláda si pro rok 2018 zvolila oficiální národní heslo: „Turkmenistán – srdce velké hedvábné stezky“.¹⁷

Jedním z důvodů optimismu v celém srdci Asie je tamní obrovské nerostné bohatství. Např. British Petroleum odhaduje, že na Středním východě, v Rusku a ve Střední Asii se nachází skoro 70 % prokázaných celosvětových zásob ropy a skoro 65 % prokázaných zásob zemního plynu, přičemž v tomto odhadu chybí Turkmenistán, jehož pole zemního plynu včetně Galkynyše jsou druhá největší na světě.¹⁸

Nesmíme zapomenout na zemědělské bohatství regionu, jenž se rozkládá mezi Středoziemím a Pacifikem, kde Rusko, Turecko, Ukrajina, Kazachstán, Indie, Pákistán a Čína zajišťují více než polovinu celosvětové produkce pšenice. Pokud k uvedeným zemím připojíme státy jižní a východní Asie jako Myanmar, Vietnam, Thajsko a Indonésie, dostaneme oblast, kde se sklízí skoro 85 % globální produkce rýže.¹⁹

Pak jsou tu prvky jako křemík, který má zásadní důležitost v mikroelektronice a při výrobě polovodičů a jehož produkci zajišťují ze tří čtvrtin pouze Rusko a Čína. Pokud jde o vzácné nerosty jako yttrium, dysprosium a terbium, bez nichž se neobejde nic od výroby supermagnetů po baterie, od aktuátorů po laptopy, samotná Čína zajišťovala v roce 2016 více než 80 % globální produkce.²⁰ Zatímco futurologové a průkopníci sítí často mluví o tom, jak vzrušující svět umělé inteligence, velkých dat a chytrých strojů slibuje proměnit způsob našeho života, práce a myšlení, málokdo si klade otázku, odkud se berou materiály, na kterých spočívá nový digitální svět, anebo co se stane, jestliže jejich dodávky buď vyschnou, anebo se stanou obchodní či politickou zbraní těch, kteří mají bezmála monopol na jejich globální dostupnost.

Přibývá i dalších zdrojů bohatství a odměn pro ty, kteří je mají pod kontrolou. Patří k nim heroin, jenž je více než deset let páteří financí afghánského Tálibánu.²¹ V roce 2015 se podle zprávy zpravodaje OSN „opium pěstovalo na přibližně 500 000 akrech půdy, tj. asi 2000 čtverečních kilometrů“. Pro lepší představu, dodal, se jedná o „ekvivalent více než 400 000 hřišť na americký fotbal – včetně koncových zón“.²² V roce 2017 došlo k prudkému navýšení produkce opia na 3200 km²; rekordní sklizeň se z 80 % postarala o zásobování globálního trhu, který má celkovou hodnotu více než 30 miliard dolarů.²³

Zdroje hrály vždy ústřední roli při formování světa. Schopnost států zajišťovat potraviny, vodu a energii pro své obyvatelstvo je klíčová, stejně jako ochrana proti vnějším hrozbám. To činí kontrolu Hedvábných stezek důležitější než kdy jindy, ale také do jisté míry vysvětluje tlak, vyvíjený na lidská práva, svobodu tisku a svobodu slova po celé Asii. Andrew Gilmour, poradce generálního tajemníka OSN pro lidská práva, k tomu nedávno poznamenal: „Některé vlády se cítí ohroženy jakýmkoli disentem“, a nazývají obavy o lidská práva „nelegálním zasahováním zvenčí“ do svých vnitřních záležitostí, pokusem svrhnout vládu nebo snahou vnucovat cizí „západní“ hodnoty. Rozhodnutí o tom, či hlas má být slyšet a či ne, jsou úzce spjata s upevněním a uchováním moci v měnícím se světě a se strachem z následků, pokud budou smět zaznít alternativní názory.²⁴

Již dnes žijeme v asijském století, v době, kdy v ohromující míře a ohromujícím tempem probíhá posun globálního hrubého domácího produktu (HDP) od vyspělých ekonomik Západu k ekonomikám východním. Některé předpovědi uvádějí, že v roce 2050 by mohl příjem na jednoho obyvatele v paritě kupní síly v Asii vzrůst šestkrát, což podle dnešních standardů znamená tři miliardy bohatých obyvatel asijského kontinentu navíc. Jak se konstatuje v jedné současné zprávě, téměř zdvojnásobením svého podílu na globálním HDP na úroveň 52 % „získá Asie opět dominantní hospodářské postavení,

které měla před nějakými třemi sty lety, před průmyslovou revolucí“.²⁵ Přesun globální hospodářské moci do Asie „se možná odehraje o něco rychleji či o něco pomaleji“, konstatuje jiná zpráva, „ale všeobecný směr změny a historická povaha tohoto posunu jsou zřejmé“. Autoři obou zpráv se shodují, že prožíváme návrat k tomu, jak svět vypadal před nástupem Západu.²⁶

Rozsah míry změny a růstu po celé Asii je dechberoucí. Podle jednoho odhadu přesáhne kombinovaný HDP měst v Asii roku 2027 týž údaj pro Severní Ameriku a Evropu dohromady a o pouhých osm let později bude větší o 17 %. Samozřejmě že rozmach asijských měst nebude hospodářsky ani geograficky stejnorodý; některé oblasti porostou rychleji, jiné pomaleji. Růst megapolí vytvoří rovněž bezprecedentní environmentální, sociální a administrativní problémy a v některých případech do krajnosti zatíží infrastrukturu a zdroje.²⁷

Zjevná blízkost nového, navzájem propojeného světa pomohla urychlit plány, jež v budoucnosti přinesou zisky a urychlí měnící se vzorce hospodářské a politické moci. Největší z nich je iniciativa „Nová hedvábná stezka“, s níž přišel čínský prezident Si Ťin-pching a která využívá staré Hedvábné stezky a jejich úspěch jako předobraz pro dlouhodobé čínské plány pro příští léta. Od vyhlášení projektu v roce 2013 byl přislíben bezmála jeden bilion dolarů na infrastrukturní projekty, převážně ve formě půjček, v rámci přibližně jednoho tisíce projektů.

Někteří se domnívají, že objem peněz, poskytnutý čínským sousedům a zemím, jež jsou součástí iniciativy „Nová hedvábná stezka“ na moři i na zemi, se nakonec zněkolikanásobí. Výsledkem bude svět, navzájem propojený železnicemi, dálnicemi, hlubokovodními přístavy a letišti, svět, díky němuž porostou obchodní vazby ještě více a ještě rychleji.

Čína ale čelí i dalším problémům, v neposlední řadě tomu, co jistý přední ekonom nazval „baby bust“ (výrazný pokles porodnosti), který nastává v populaci, jež stárne a není schopná populačně reprodukovat sama sebe.²⁸ Pak jsou to potíže, vyvolané úvěrovou bublinou, která je tak velká, že Mezinárodní měnový fond vydal v roce 2017 varování, že úroveň zadlužení už není jen problémem – je „nebezpečím“. ²⁹ Z úvěrové bubliny vznikl boom na realitních trzích, který předčil poptávku tak rychle, že se odhaduje, že pětina domů je prázdných, tj. asi padesát milionů bytových jednotek.³⁰ Dále jsou zde problémy, způsobené rychlou urbanizací a velkým počtem vnitřních migrantů, které urychlují rozdíly v aspiracích a vzdělání mezi městem a venkovem a mají vliv i na postavení a role mužů a žen po celé zemi.³¹

Existují však i jiné způsoby, jak porozumět tomu, co se dnes děje ve světě a co se v něm bude odehrávat nazítří. Na počátku 20. století pomohl Rudyard Kipling popularizovat myšlenku „velké hry“, v níž britské a ruské impérium

soutěží politicky, diplomaticky a vojensky o pozice a nadvládu v srdci Asie. Dnes se odehrává celá série „velkých her“ o vliv, energetické a přírodní zdroje, o potraviny, vodu a čistý vzduch, o strategické postavení, ba dokonce o data. Jejich výsledek bude mít zásadní dopad na svět, v němž budeme v následujících desetiletích žít.

V roce 2015 jsem napsal, že Hedvábné stezky mohutní. Budou mohutnět i nadále. Vyplatí se bedlivě sledovat, jak a proč nás to ovlivní.

1. KAPITOLA

Stezky na východ

Před pětadvaceti lety, když jsem se chystal opustit univerzitu, vypadal svět jinak. Po skončení studené války se rýsovaly naděje na mír a prosperitu. „Hrdinské činy Borise Jelcina a ruského lidu“ nasměrovaly Rusko na cestu reforem a demokracie, prohlásil americký prezident Bill Clinton na schůzce s ruským prezidentem ve Vancouveru v roce 1993. A dodal, že prosperující Rusko prospěje všem.³²

Také situace v Jižní Africe skýtala důvody k víře v nadějnou budoucnost. Složitá jednání o ukončení apartheidu pokročila z hlediska výboru Nobelovy ceny natolik, aby v roce 1993 odměnil mírovou cenou F. W. de Klerka a Nelsona Mandelu za „jejich práci pro mírové ukončení režimu apartheidu a položení základů pro novou demokratickou Jižní Afriku“.³³ Udělení prestižní ceny bylo okamžikem naděje pro Jižní Afriku, Afriku jako kontinent i svět, i když později vyšlo najevo, že mnozí z nejbližších Mandelových důvěrníků na něj naléhali, aby cenu nepřijímal, pokud by to znamenalo sdílet ji s mužem, jehož nazývali „utlačovatelem“. Mandela ale tvrdil, že nezbytnou součástí usmíření je odpuštění.³⁴

Věci vypadaly nadějně i na Korejském poloostrově, kde – podobně jako při diskusích z roku 2018 – bylo za velkého jásotu dosaženo rámcové dohody mezi USA a Severní Koreou o mírovém sjednocení Koreje a cestě k denuklerizaci poloostrova. Svět dohodu uvítal jako důležitý krok k nešíření jaderných zbraní, k bezpečnějšímu regionu i bezpečnější planetě.³⁵

V roce 1993 podepsaly důležitou dohodu rovněž Čína a Indie. Ustanovovala rámec pro jednání o sporných hraničních otázkách, které byly po tři desetiletí zdrojem soupeření a vzájemné nedůvěry. Obě strany rovněž souhlasily s omezením počtu vojáků podél hranic a vyjádřily odhodlání usilovat společně o oboustranně přijatelné řešení.³⁶ Mělo to pro obě země velký význam v době, kdy se politika jejich vůdců soustřeďovala na hospodářskou expanzi a liberalizaci. V Číně právě Teng Siao-pching podnikl cestu po jižních provinciích,

naléhaje na urychlení sociálních, politických a finančních reforem, přičemž musel vyjednávat se stoupenci tvrdé linie, kteří se vzpírali tržní liberalizaci, zahájené roku 1990 otevřením burzy v Šanghaji, tj. v komunistické Číně.³⁷

Tehdy již značně pokročila transformace v Jižní Koreji. V šedesátých letech patřila tato země k nejchudším na světě. Neměla žádné přírodní zdroje a nacházela se na nevýhodném místě na nejvýchodnějším výběžku Asie. Její přeměna v ekonomickou supervelmoc, kde sídlí takové společnosti jako Samsung, Hyundai Motor a Hanwha Corporation, z nichž každá má majetek v hodnotě přesahující 100 miliard dolarů, přiměla některé komentátory, aby označili Jižní Koreu za „nejúspěšnější zemi na světě“.³⁸

Také v Indii se na počátku devadesátých let ozývalo ze všech stran volání po růstu. Ovšem málokdo vkládal velké naděje do malé softwarové společnosti, která v únoru 1993 upsala akcie na burze v Bombaji. Navzdory své velikosti a potenciálu byla Indie hospodářsky nepříliš významná a její technologický sektor se jevil malý a nevyzkoušený. Ti odvážní, kteří si zakoupili akcie firmy Infosys Technologies a neprodali je, učinili dobře. Ke konci účetního roku 2018 (k 31. březnu) ohlásila firma operační zisk ve výši více než 2,6 miliardy dolarů.³⁹ Cena jejich akcií se za dvacet pět let zvýšila více než čtyři tisícekrát.⁴⁰

Také založení nové letecké společnosti v malém státě Perského zálivu nevzbuzovalo velké naděje. Po svém vzniku v listopadu 1993 začaly Qatar Airways fungovat ve skromném operačním modu; mnozí pozorovatelé se domnívali, že půjde o lety na několika místních linkách, o které nebude velký zájem. Dnes společnost vlastní více než dvě stě letadel, zaměstnává přes 40 000 lidí a létá do sto padesáti míst světa. Takový úspěch se zdál před dvaceti pěti lety málokomu jako pravděpodobný.⁴¹ V dubnu 2018 uzavřela společnost dohodu o koupi 25% podílu na moskevském letišti Vnukovo, třetím největším v zemi.⁴²

Samozřejmě že rok 1993 nepřinesl jen samé dobré zprávy. V newyorském Světovém obchodním centru teroristé odpálili bombu ukrytou v nákladním autě. Koordinovaná série pumových útoků v Bombaji způsobila smrt více než 250 lidí. Sarajevo, město proslulé atentátem na Františka Ferdinanda v roce 1914, který se stal rozbuškou první světové války, odolávalo srbskému obležení déle než trvala za druhé světové války bitva o Stalingrad. Svět si zvykl na záběry sniperů, ostřelujících chodce přecházející ulici, stejně jako na děsivé obrazy devastace po palbě z minometů, rozmístěných na okolních kopcích. Znovuobjevení se koncentračních táborů v Evropě a masové vraždy ve Srebrenici a Goražde v polovině devadesátých let se staly brutální připomínkou, že i na nejděsivější lekce z minulosti lze snadno zapomenout.